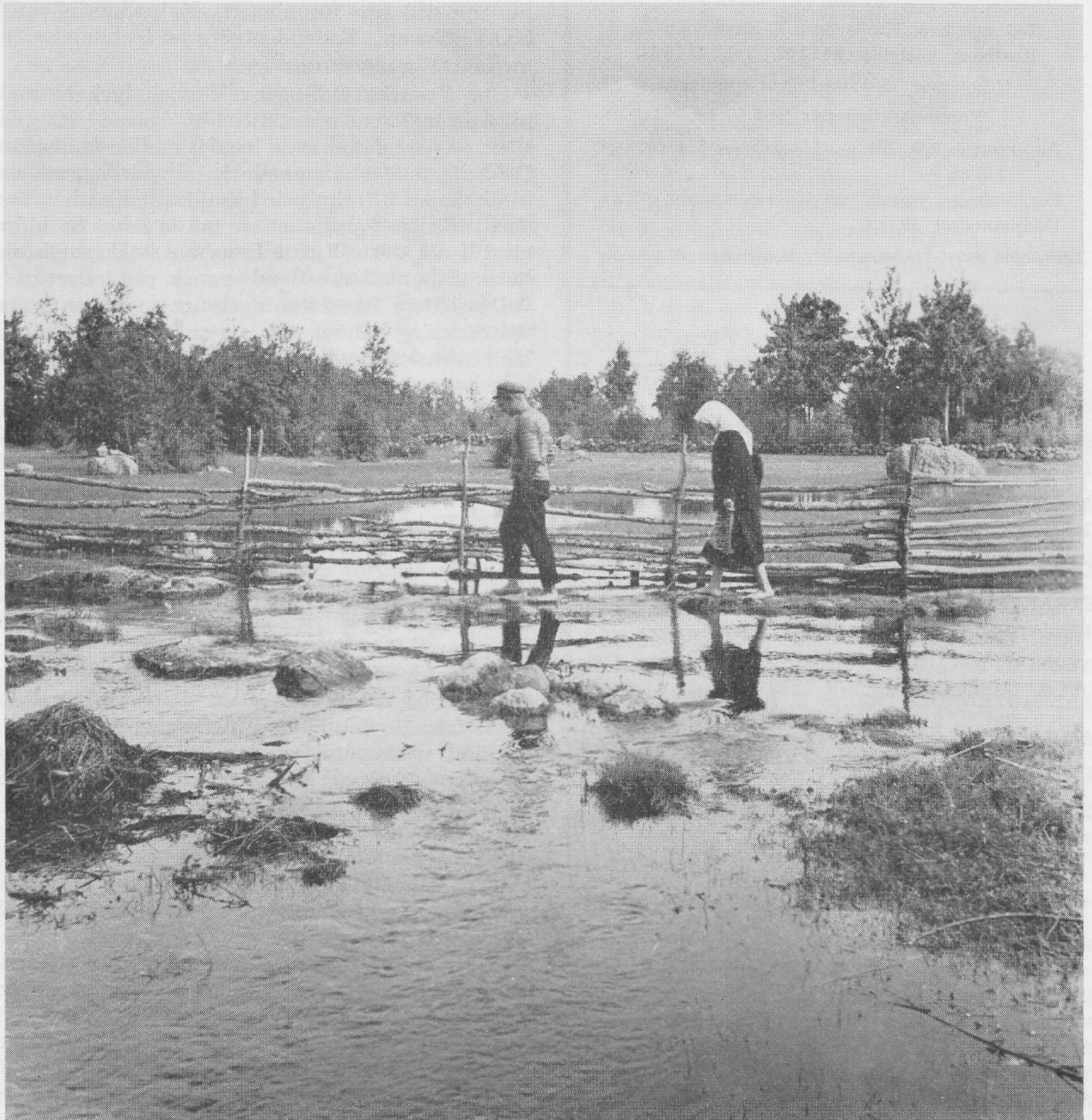

KUSTBON

Nr 2. Årgång 22

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1965

Ut i markerna.

Foto Per Söderbäck.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1965 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1965 10 kr.

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,

1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand 1965 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Innehåll:

S. O. V. TJUGO ÅR I SVERIGE av Elmar Nyman..	2
KALLELSE TILL S. O. V:s ÅRSMÖTE	3
ESTLANDSSVENSKARNAS SPRÅKFÖRHÅLLAN- DEN av Edvin Lagman	4
LARS LÖVBERG — SVENSKBYBO. ANMÄLAN av Edvin Lagman	7
KORTA NOTISER	8
BETRAKTELSE ÖVER DET SOM VAR av August Stenberg	8
HYLLNING av G. S.	9
CARL MOTHANDER DÖD av E. L.	9
FAMILJENYTT	10
BEMÄRKESEDAGAR	12
BYGDENS ANSIKTE: RÄGÖARNA av Elfrida Ros- man	separat 5—12

S.O.V. tjugo år i Sverige

Estlandssvenskarnas kulturella sammanslutning Svenska Odlingens Vänner har under årens lopp hunnit fira åtskilliga jubileer. Alla minns vi det senaste, 50-årsjubileet i Saltsjöbaden 1959. Vår traditionsrika förening har en dubbel kronologi — den ena går tillbaka till föreningens grundande i Estland 1909, den andra till dess nyinstiftande i Sverige 1945. Man kan egentligen tala om två föreningar med samma traditioner men med olika målsättning och olika stadgar.

Det S.O.V. som bolsjevikregimen förbjöd sommaren 1940 återuppstod på nytt den 29 mars 1945 vid ett möte i Gamla stan i Stockholm mellan ett

fyrtiotal estlandssvenskar och deras rikssvenska vänner. Ändrade yttre förhållanden krävde nya stadgar och sådana hade under vintern 1945 utarbetats av en interimskommitté. Det gällde nu närmast för detta möte att anta stadgarna och utse en styrelse.

Vad syftade då detta nya S.O.V. till? Föreningen borde under omställningsåren kunna fungera som en rådgivande instans, främja bildningssträvandena bland våra landsmän och vid behov representera vår stam inför svenska myndigheter. Samlande och vårdande av minnen från den estlandssvenska kulturen kunde också bli en väsentlig uppgift för föreningen. Naturligtvis skulle S.O.V. liksom i Estland utgöra en förbindelselänk mellan estlandssvenskar.

Har Svenska Odlingens Vänner lyckats realisera de mål som uppställts i stadgarna? Har den t. ex. utgjort det enande bandet mellan landsmän? De årligen återkommande hembygd dagarna och samkvämen i övrigt och framförallt Kustbon med sina utförliga familjenotiser måste anses ha bidragit till att det alltjämt finns en stark samhörighetskänsla mellan estlandssvenskarna i Sverige.

Dessbättre har föreningen inte i någon större utsträckning behövt påta sig ansvaret för den estlandssvenska ungdomens vidareutbildning. Språkkunskaperna, medborgarskapet, den successiva inflyttningen till tätorter med större möjligheter till skolgång av olika slag löste hithörande problem. Däremot kom föreningen — jag tänker då främst på våra kunniga kommunalsekreterare i styrelsen — att under många år framåt fungera som rådgivare och upplysare för såväl estlandssvenskar som för svenska myndigheter. Deras ingående personkännedom har starkt underlättat hela aklimatiseringsprocessen. I mindre utsträckning har S.O.V. företrätt estlandssvenskarna som helhet inför svenska myndigheter. Föreningen har gjort vad den kunnat för att skapa utrese möjligheter från Sovjetunionen för landsmännen där — alltjämt utan påtagligt resultat. Framställningar och uppvaktningar har gjorts även i andra sammanhang, främst givetvis under de första åren, men denna sorts verksamhet har vår lilla förening i stort sett sluppit. Den sköttes i stället av den statligt tillsatta Kommittén för estlandssvenskarna som verkade så länge det fanns allvarliga problem att lösa. Det intima samarbetet mellan Svenska Odlingens Vänner och Kommittén för estlandssvenskarna har visat sig effektivt och fruktbarande.

Knappast insåg väl 1945 års konstituerande möte att det inom en snar framtid skulle framstå som den viktigaste uppgiften för den återuppståndna föreningen "att samla och vårda minnen av den estlandssvenska kulturen", för att citera stadgarna. Kustbons roll har inte endast varit att hålla samman och ge interna nyheter utan även att samla material från olika områden och att peka på källor där mer är att finna. Våra läsare har också informerats om den verksamhet som

föreningen bedriver med insamlande av filmer, foton, kartor och annat material från våra gamla bygder. Denna verksamhet är ingalunda avslutad. Föreningens största projekt, samlingsverket om Estlands svenskar, står nu inför sin fullbordan. Det är att hoppas att våra läsare är medvetna om betydelsen av detta projekt — som hittills utförts utan något som helst ekonomiskt stöd utifrån — att de visar intresse för verket och bidrar till att det ekonomiskt kan föras i hamn. De tre volymerna jämte den tilläggsvolym som småningom skall växa fram som bilaga till Kustbon utgör ett ovanligt exempel på att även en mycket liten sammanlutning kan uträtta mycket om vilja finns.

Det som finns att säga om Svenska Odlingens Vänners verksamhet är givetvis inte bara av positiv art. Det är självklart att föreningen skulle kunnat utveckla större livaktighet i olika sammanhang. Dock får det inte glömmas att en större aktivitet hade krävt ett livligare intresse från föreningens medlemmar och en betydligt kraftigare anslutning. Det kan emellertid fastslås att de våra aldrig visat sig vara särskilt intresserade av föreningsverksamhet, inte heller under Sverigetiden. Av den aktiva skaran, 400—500 medlemmar, har ett tjugotal personer under dessa två decennier varit medlemmar av styrelsen. Man kommer osökt att tänka på den estniska minoriteten här i landet — dubbelt så stor som den estlandssvenska — som är så till den grad organiserad att den som vill orientera sig om dess föreningsväsen måste ta till uppslagsböcker!

Om Svenska Odlingens Vänner i Sverige får anses ha haft en uppgift att fylla och vunnit estlandssvenskarnas förtroende, beror detta till en icke ringa del på det intresse som gamla vänner här i Sverige från första stund visat för vår förening. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och då särskilt Estlandsutskottet har utgjort dess främsta stöd. Det var symptomatiskt för dessa relationer att ordföranden i Estlandsutskottet, tillika ordförande i Kommittén för estlandssvenskarna, riksantikvarien Sigurd Curman, var en av de främsta tillskyndarna av S.O.V. i Sverige och Kustbons förste ansvarige utgivare här i landet. Denna välvilja, varmed S.O.V. och Kustbon från första stund har bemötts från våra inflytelserika rikssvenska vänner, har varit av ovärderlig nytta för hela vår verksamhet. Jag tror också att kontinuiteten mellan det gamla respektive det nya S.O.V.'s verksamhet har varit betydelsefull. Genom att en stor del av föreningens styrelseledamöter kunde rädda sig över till Sverige och här ånyo engagerade sig i dess verksamhet har traditioner och erfarenheter från de händelserika decennierna i det fria Estland kunnat utnyttjas och vidareutvecklas.

Hur skall det bli med Svenska Odlingens Vänner i fortsättningen? Det har ofta visat sig att de pessimistiska förutsägelseerna om vår förenings och Kustbons möjligheter att fortbestå inte hållit

KALLELSE TILL SOV:s ÅRSMÖTE

och

Estlandssvensk Hembygdsdag

*Föreningen Svenska Odlingens Vänner
håller årsmöte och estlandssvensk
hembygdsdag
söndagen den 22 augusti 1965 kl. 11.00
i Baggensalen, Restaurangholmen,
Saltsjöbaden*

Dagordning för SOV:s årsmöte

1. Godkännande av kallelse till årsmöte
2. Val av mötesordförande och sekreterare
3. Val av två justeringsmän
4. Styrelse- och revisionsberättelse
5. Beviljande av ansvarsfrihet
6. Val av ordförande för nästa verksamhetsår
7. Val av styrelseledamöter
8. Val av två revisorer och två revisors-suppleanter
9. Medlemsavgiften
10. Övriga frågor.

Efter årsmötet serveras kaffe kl. 12. Samvaron fortsätter kl. 13.00 med föredrag av Elmar Nymän. Programmet upptar vidare anförande på Korkismål av Alexander Samberg samt sång och musik.

Efter programmet samvaro liksom tidigare år. Pris för kaffe med bröd kr. 5:50, serveringsavgift inberäknad.

Förbindelser: tåg från Slussen kl. 9.00, 10.00, 11.20, 12.30 o. s. v. med 1 timmes och 10 minuters mellanrum. Från Saltsjöbaden 13.05, 14.15, 15.25, 16.35, 17.45, 18.55 o. s. v. Pris tur—retur kr. 4:50, barn 6—12 år kr. 2:30. Rabattkort om 10 resor kr. 21:—.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

streck, så varför inte se optimistiskt på framtiden. Tiden är nog ännu inte inne för en avveckling av verksamheten. Har inte vallonättlingarna som invandrade till Sverige under 1600-talet alltså en förening? Flera hundra år gamla landskapsföreningar blomstrar fortfarande, för att inte tala om det finlandssvenska föreningslivet i Sverige. Intresse saknas för närvarande inte och heller inte arbetsuppgifter. Vad som nu fordras är att den unga generation, som vuxit upp här och skaffat sig högre utbildning och föreningsvana, engagerar sig aktivt i Svenska Odlingens Vänners verksamhet. Vi behöver folk som vill offra något av sin fritid och inte bara väntar på att andra skall göra

Edvin Lagman

ESTLANDSSVENSKARNAS SPRÅKFÖRHÅLLANDEN

Flerspråkigheten var en utbredd företeelse i Estland. Detta av den anledningen, att landet beboddes av flera olika nationaliteter, som ofta kom i kontakt med varandra. Jag säger medvetet "var", ty situationen är nu en annan, sedan två av landets minoriteter — svenskar och tyskar — icke finns kvar där.

De främmande språk, som ett stort antal estlandssvenskar kom i kontakt med, var främst estniska och tyska. Under tiden före första världskriget och under ockupationsåret 1940—41 kom man också i nära beröring med ryska. Estniskan var det mest inflytelserika av dessa främmande språk. Denna mötte estlandssvenskarna överallt i städerna, och ingenstädes låg den estniska bygden långt från den svenska. Många estlandssvenskar — av männen de allra flesta och av kvinnorna flertalet yngre — behärskade också, om än ofullständigt, estniskan i umgänget med landets majoritetsbefolkning. Tyskan var ett mer utpräglat stadsspråk, och det var framför allt svenska familjer i städerna, som behärskade denna. Många svenska ungdomar besökte högre tyskspråkiga skolor, emedan svenskspråkiga sådana före det svenska gymnasietid på 1930-talet icke fanns. Under mellankrigstiden lärde sig svenska ungdomar tyska även i egenskap av skolämne vid det svenska läroverket i Hapsal. Ryska talades framför allt av ett antal äldre personer, främst män, som av en eller annan anledning (militärtjänst m. m.) kommit i beröring med ryssar.

I svenskbygdens skolor var svenskt riksspråk undervisningsspråk, men även dialekt förekom i undervisningen. Behärskningen av det svenska riksspråket skiftade från individ till individ och

särskilt från generation till generation. I städerna var det i många familjer hemmaspråk och ungdomsspråk. Det fanns väl också de som inte längre behärskade någon dialekt. Riksspråk var dessutom det bildade skiktets umgängesspråk, särskilt mellan representanter för olika dialektområden.

Den svenska riksspråksformen i Estland hade vissa speciella drag, liksom provinsiella riksspråksvarianter i Sverige och Finland. Beträffande accentueringen märktes särskilt frånvaron av grav accent; *stegen*, som man klättrar upp på, och *stegen*, som man tar när man går, uttalades således på samma sätt. Detta berodde på likartade förhållanden i dialekterna och på inflytande från finlandssvenskt riksspråk, med vilket särskilt ett stort antal estlandssvenska lärare stiftat bekantskap. I fråga om uttalet av språkljuden kan noteras, att *a* hade samma kvalitet som långt och som kort; *skata* och *skrattra* uttalades alltså med samma öppna, "ljusa" *a*, ungefär motsvarande det norska ljudet. Det var ej heller någon kvalitativ skillnad mellan långt och kort *u* i exempelvis *hus* och *hund*. Detta *u*-ljud var icke det samma som finlandssvenskans, men det låg något längre bak och var något mindre rundat än det centralsvenska långa *u*-ljudet. Inom konsonantsystemet saknades *tj*-ljudet; ord som *kärlek*, *kyrka* uttalades med *t*-förslag och *sj*-ljud liksom i finlandssvenska, *sj*-ljudet i *sjö*, *sjunga* var något spetsigare än det normala svenska men icke så spetsigt som det finlandssvenska, vilket har en tendens att sammanfalla med sverigesvenskt *tj*-ljud. Uttalet av *p*, *t* och *k* framför vokal skilde sig från Sverige-svenskans genom avsaknaden av *h*-efterslag (aspiration).

En jämförelse med den finlandssvenska riksspråksvarianten ligger nära till hands. Även om estlandssvenskans satsmelodi och uttal påminde om finlandssvenskans, så fanns där dock också påfallande skillnader. Estlandssvenskarna hade inom satsmelodin mindre intervaller, deras *a* var mindre "sjungande", deras *a* låg närmare det Sverige-svenska, de skilde mellan *e* och *ä* i t. ex. *nesa* och *näsa*, *rev* och *räv*; men ändelse-*e* uttalades som ett ganska distinkt *ä*-ljud, så som man i regel hör det i finlandssvenska. Det karakteristiska finlandssvenska *l*-ljudet var helt främmande för estlandssvenskt uttal där man endast hade vanligt *l* (s. k. tjock *l* användes inte i den estlandssvenska riksspråksvarianten).

Riksspråkets ljudsystem skilde sig i flera avseenden från dialekternas, bl. a. därigenom att det

det som behöver göras. Vi som för närvarande sitter i styrelsen — och som med några få undantag varit med under hela denna tjuugoårsperiod — hoppas att en ny generation så småningom skall avlösa oss. Måtte alltså den föreningssjuka som härjar i Sverige överföras på de f. d. estlandssvenskarna.

Hur det i en framtid än kan gå med S.O.V. är vi säkert alla ense om att de första tjuugo åren i Sverige skulle ha känts fattigare det förutan. Det är också något att känna tacksamhet över att vi fritt får verka för våra syften genom den generösa tryckfrihet och föreningsfrihet som finns i Sverige.

Elmar Nyman

betjänade sig av en rad ljud, som var dialekterna främmande (sj-ljud, tsj-ljud, vidsträckt användning av ö-ljud). Å andra sidan hade dialekterna diftonger, tjockt *l*, tonlöst *l* (*hlå* 'slå' o. d.) m. fl. drag, som inte fanns i riksspråket.

I fråga om böjning, syntax och ordbildning var gängse riksspråksnormer härskande även i Estland. I skolorna undervisades åtminstone på senare tid genomgående enligt läroböcker från Sverige, och dessa blev naturligtvis normerande i dessa avseenden.

De estlandssvenska dialekterna har grundläggande gemensamma drag, som sammanhåller dem till en avgränsad dialektgrupp. Undantag utgör i viss mån Nargö-svenskan, som har en annan karaktär och närmare än de andra ansluter sig till nyländska dialekter, de estlandssvenska målens närmaste släktingar.

Påfallande estlandssvenska dialektdrag är inom accentsystemet en enkel ordaccent på enkla ord och vissa sammansättningar. Den i Sverige och vissa delar av Finlands svenskbygd förekommande grava accenten saknas helt. Sammansättningarna uppvisar däremot subtila skiftningar i betoningen. Särskilt kan observeras, att vissa sammansatta ord accentueras som ordgrupper (ordfogningar, två ord). Denna egenhet finns i alla svenska dialekter i Estland. En regel som synes gälla samtliga "gamla" dialekter där (Runö, Dagö, Ormsö, Nuckö, Vippal-Korkis, Rågöarna) är, att materialbetecknande förled ger sammansättningen ordgruppsaccent (*ale trä*, *silver päng*), medan förled som anger syfte, ändamål medför sammansättningsaccent (*stick-dos*, *bind-pong*, *Rävol-vegen*). Av allt att döma är detta ett urgammalt drag, som dialekterna ärvt från fornspråket.

I fråga om stavelselängden skiljer sig också dialekterna från riksspråket. De gamla kvantitetsförhållandena från fornspråklig tid är nämligen bevarade i viss utsträckning. S. k. kortstaviga tvåstavningar har kvar kort vokal följd av enkel konsonant, exempelvis i *fara*, *kako*, *viko*. På sina håll uppträder en "överlängd": *bänna* 'barnen', *rodd* 'rodde' med relativt långt *ä* och *o* m. m. Dessutom har vokalen i enstavig förled i regel reducerats i dialekterna (utom på Runö och Nargö). Det heter *snjo* 'snö' med långt *o* men *snjo-driv* med kort *o*. Så reduceras även diftong: *bain* 'ben' men *bäin-lägg* med ett knappt hörbart *i*.

Kortstavighet och förledsförkortning uppträder också i andra svenska dialekter, särskilt i nordliga.

Genomgående för de "gamla" estlandssvenska dialekterna är också s. k. apokope, bortfall av i ordslut stående vokal, efter lång eller obetonad stavelse: *sjong* 'sjunga', *arbetar* 'arbetare'. Denna regel har få undantag: ord av typen *värke*, *vörke* 'virke', *silke*, *märke* och en del böjningsformer. Denna typ av apokope hör också hemma i nordliga dialekter. De nyländska målen skiljer sig härutinnan från de estlandssvenska, fränsett Nargö-svenskan, som även i detta avseende visar

sin särskilt nära frändskap med nyländska dialekter.

Dialekternas vokalsystem karakteriseras av ett par framträdande drag; gamla diftonger är bevarade: *bein* (*bain*) 'ben', *hao* (*håo*, *hoo*) 'hög', *ei* (*ai*) 'ö'; vokalerna *y* och *ö* har mist sin läpprundning och blivit *i* resp. *e*: *grit* 'gryta', *ben* 'bön'. Sekundära diftonger och sekundär läpprundning förekommer: *boat* 'båt' (Runö), *åoe* 'ån' (Nuckö), *boän* 'barn' (Vippal), *leo* 'lada' (Gammalsvenskby) m. m.; *sjött* (med långt *ö*) 'sjätte' (Rågö), *vörke* 'virke' (Rågö-Vippal-Korkis), *sprött* "sprutta", 'hoppa' (Nuckö), *jör* 'juver' (Nuckö) m. m.

Inom konsonantsystemet märkes särskilt "oförmjukade" *k*, *g*, *sk* samt *s-j* i början på ord: *känn* 'känna', *gåva*, *giva* 'giva', *skära* 'skära', *sjo* (på vissa orter även med sammansmältning av *s* och *j*) 'sjö'. Vidare heter det *stjan* 'stjärna' och *tjanar* (Ormsö *sten*, *tenar*) 'tjänare'. I början på ord har *d* och *l* bevarats framför *j*: *djör* 'djur', *ljus* 'ljus', *h* kvarstår i en eller annan form framför gammalt *w*: *hoit*, *kvit* 'vit'; förbindelsen *hj* har på en del håll förlorat *j* (*härтта* 'hjärta'), på andra har *h* blivit *s* (*sjärтта*). Tjockt *l* finns överallt utom i nargösvenskan: *klipp* 'klippa', *flitt* 'flytta'; *sl* har sammansmält till ett tonlöst *l*: *hlå* 'slå', *vahl* 'vassel'. Runö har ett tonlöst gnidljud, ett kraftigt *h* i t. ex. *prechte* 'praktig' och ett tonande gnidljud i t. ex. *negher* 'ner', *håghlan* *Run* 'hela Runö'. De explosiva ljuden *p*, *t* och *k* saknar, som ovan omtalats, aspirationsefterslaget.

De neutrala orden har tappat bort *-t* i bestämda formen singularis, men de har pluraländelsen *-er* (eller *-r*), som finns i flera svenska dialekter och som har haft en vidare spridning (även i svenskt skriftspråk) i äldre tid: *hus*, *huse*, *huser*, *husena*; *märke*, *märke*, *märker*, *märkena*.

Adjektivböjningen har bevarat en del ålderdomliga drag. I nuckösvenskan uppträder den gamla maskulina ackusativformen, om adjektivet står framför det ord det bestämmer: *än lihlan pojke*, men den gamla nominativformen, om adjektivet står efter: *pojken är lihhlor*. Runö uppvisar samma förhållanden, även andra dialekter har de båda formerna bevarade, dock inte alltid med denna fast bundna syntaktiska fördelning. Även i pluralis finns olika former: *små pojkar* och *pojka ära småor* (*småer*), *flickana ära småar*. Märkligast inom den feminina adjektivböjningen är nuckömålets förlängda form: *ain långa stång* 'en lång stång' och Vippal-Korkis-dialektens efterställda dito: *tå jag var onga* 'när jag var ung', *he går galing leta* 'det gör gåendet lätt'; annars *ain lång stång* o. d.

Adjektivets komparationsformer *tunn tunnare tunnast* heter på flertalet orter *tunn tunna tunnast*, men i Vippal-Korkis och på Rågöarna finns komparativformen *tunnare*. Typen *stor större störst* böjs *stor stere sterst*.

Verben har inom Nuckö—Ormsöområdet kvar pluralböjningen för alla verb: *ja komor, ve koma, ja kamm, ve komo* (eller *kom/d/*) o. d. I andra trakter är pluralen inte lika konsekvent bevarad.

Reglerna för ordens sammanställning till sats (syntaxen) i de estlandssvenska dialekterna är föga undersökta. De två drag, som är mest påfallande i detta sammanhang, är att efter genitivattribut följer bestämd form av substantivet: *Gustas aiken* 'Gustavs häst', *fåres ulle* 'fårets ull'. Mångenstädes också efter possessivt pronomen: *hans eiken* 'hans häst'; och att efter räkneord substantiv står i singularis: *få man* 'två män', *tri dotär* (Nuckö—Ormsö dock *tri dotrar*), *tri hus*.

Dessa båda syntaktiska drag återfinnes i andra svenska dialekter, det senare i norrländska, österbottniska och sydfinländska (bl. a. i från finländska fastlandet isolerade ömål).

Vi skall också granska några väsentliga drag i ordens böjning. Den grupp av maskulina substantiv, som i svenskt riksspråk representeras av *båt*, bestämd form *båten*, pluralis *båtar*, bestämd form pluralis *båtarna* har bevarat denna böjning relativt oförändrad i alla dialekter. Det är bara best. form pl. som skiftar något. Den vanliga formen är *båta*, liksom flerstädes i Sverige, Nargö har *båtana* liksom Nyland, Runö har i detta speciella ord *betö*, men det heter *kroka* 'krokarna', *bjuara* 'bjudarna' osv. Observeras bör att runskan inte skiljer på bestämd och obestämd böjning i pluralis. Beträffande detaljer skiftar böjningen från ort till ort, men i huvudsak är böjningen enhetlig i hela Svenskestland fränsett Nargö.

En grupp ord, som i estlandssvenska dialekter har gått nya öden till mötes är typen *backe, slåde, ände*. Genom det ovan omtalade vokalbortfallet (apokope) kom de långstaviga inom denna grupp att i formellt avseende skilja sig från de kortstaviga. Detta fick olika böjning till följd: *back, back-an, back-ar, back-a; hlea, hlea-n, hleär, hlea*. Mera markant blir skillnaden mellan motsvarande feminina ord, de som i riksspråket slutar på *a*: *vecka, kyrka, lada, tunna, flicka*; de kortstaviga har ändelsen *-o* som i finlandssvenska och nordliga rikssvenska dialekter: *viko, lavo, (lao, leo, lio), trano*; de långstaviga har tappat ändelsen: *tunn, flick*. Stod i fornspråklig tid ett *k* eller *g* före ändelsen, insköts ett *j* mellan detta ljud och ändelsevokalen; *j* uppträder efter vokalbortfallet som *-e*: *kärke* 'kyrka'. En omständighet, som är av vikt för böjningen av denna ordtyp är, att trycksvagt *o* efter lång stavelse har en tendens att övergå till *a* i estlandssvenska dialekter. Att observera är också att kort *n* faller bort i slutet på ord (utom på Nargö). Vi får då för dessa feminina substantiv olika böjningstyper. De kortstaviga: *viko*, best. *viko*, pl. *vikor*, best. pl. *vikona*. De långstaviga: *tunn*, best. *tunna*, pl. *tunnar*, best. pl. *tunnana*; *kärke, kärkja, kärkjar, kärkjana*. Nargö har *kajon* 'måsen', *strompon* 'strumpan'.

De feminina orden i övrigt är av några skilda typer, beroende på ursprung och speciella ljudförhållanden, som påverkat böjningen: *bro, broe* eller *broa, broar, broana*; *bok, boke, bekor* eller *bekr, bekre* m. m.

På ordbildningens område märkes, att *-ar* motsvarande riksspråkets *-are* alltjämt i stor utsträckning används till att bilda person- och redskapsnamn av verb: *seglar, fiskjar, drickar* 'drinkare', *sjongar* 'sjungare', 'sångare', *skru-finnar* 'skruvtvinnare', 'skruvmejsel', *håi-bärar* 'håibärare', 'ram att bära hö på' o. d. Den feminina motsvarigheten på *-ersk, -orsk* har inte en lika stark ställning, bl. a. därför att ord på *-ar* också kan beteckna kvinnor: *hån ä fiksan bindar* 'hon är en snabb stickerska'. Förklenande personbeteckningar bildas med ändelsen *-o* eller utan ändelse av verb: *skrätö* 'högljudd kvinns-person', *klabb* 'skvalleraktig kvinna (eller man)'; av verb bildas också personbeteckningar med neutralt genus: *ett sjusa* 'en person som går och viskar' m. m.

Bland de abstrakta orden märks särskilt den substantiverade infinitiven med vidsträckt spridning: *gå* eller *gåas* 'gående', *sjongas* 'sjungande', *ita, itas* 'ätande' äv. 'mat' m. fl. Vippal—Korkis har i sådana fall ändelsen *-ling*: *galing* 'gående', 'vandring', *levaling* 'vistelse, att bo', på andra håll åter är suffixet *-ning* vanligast: *tofol-tåvaning* 'potatisupptagning'.

Ordförrådet är i allra största utsträckning rent svenskt, men det estniska, tyska och ryska grannskapet har naturligtvis satt sina spår. Exempel på estniska lån: *kane* 'ganska', *kare* 'skara, hjord', *pine* 'gråta, grina', *väll* 'axel (hjul-)', *äle* 'olja' på tyska: *skär* 'sax', *bening* 'vindsrum', *tasn-bok* 'plånbok', *tuflar* 'potatis'; på ryska: *poväsk* 'kallelse', *oitset* 'ge en uppsträckning', *lude* '(löst) folk', *durak* 'den förlorande i kortspel', *vätt* 'se där', *sjutt-sjutt* 'något litet, en smula'.

Med ordförrådet förs man in på frågan om främmande inflytande på de estlandssvenska dialekterna. Principiellt kan sägas, att detta inflytande i första hand yttrar sig i form av en rad lånord och översättningslån. En eller annan ordbildningsdetalj kan också iakttagas: *knåpste* 'duns, helt plötsligt'. Även på det syntaktiska området finns säkerligen ett och annat — dock ännu ej undersökt. Hit hör t. ex. en ordföljd som *kajon gick åt rissn på magan ti sita* 'måsen gick för att sätta sig på ryssens mage'; jfr estn. *kajakas läks venelasele köhu peale istuma*. Konstruktionen med substantiv i singularis efter kardinaltal (*tri man*) och liknande, som man har velat tolka som estniskt inflytande, hör sannolikt inte hit.

På ljudsystemets och formsystemets område är inflytande knappast möjligt att påvisa. Lånorden anpassar sig i dessa avseenden helt efter dialekterna. Möjligen kan de oaspirerade ljuden *p, t*

Forts. på sid. 7

RÅGÖARNA

av Elfrida Rosman

Då man tidigt på våren en morgon första gången hörde svanarnas sång, visste man att vintern var slut och islossningen nära förestående. Kölden fick släppa sitt starka grepp. Isen började röra på sig, den bröts i flak och drev ut till havs. Snart låg vikar och sund öppna och karlarna skyndade sig att sätta ut ryssjor och mjårdar på de bästa fiskeplatserna. Fiskerätt var ett okänt begrepp, det gällde bara att komma först och fånga gäddor, laxar, abborrar, braxnar och vad det nu var för fisk.

På Rågöarna spelade fisket en betydande roll för försörjningen. Mest givande var strömmingsfisket och vassbuksfisket på sensommaren, hösten och vintern. På sommaren, när det var vindstill och havet låg som en spegel, kunde man se små ekor (*lotsker*) driva här och där med en man som höll på att ta ål med ljuster (*hogg ål*). Han stod i aktern på ekan och drev sakta fram, medan han spejade efter fisk. Fick han då syn på en ål som låg och dāsade i solskenet, slängde han iväg ljustret med ett vant kast och drog med detsamma upp den ringlande ålen i båten. Var fiskelyckan god, kunde det bli många ålar.

I lugna sommarnätter kunde man se eldar som drev på vattnet, mest i sundet mellan öarna. Det var män, som var ute på ålfångst (*stidi*). Man hade ett "brandjärn" (*brand-jen*) stående högt upp i båten med brinnande tjärved, som upplyste havsbotten, så att man såg ålarna ligga där i eldskenet och kunde hugga dem med ljustret.

Man högg också ål i början på vintern, när isen bara var några tum tjock. Då gick man ut med sitt ljuster, tog håll på isen och stack sedan med ljustret på måfå i gyttjan på botten. På så sätt blev ålen tagen på sin vinterbädd. På senare tid fångades också ål med mjärde, men endast på sommaren. Mjårdarna satte man ut i sundet mellan öarna, där vattnet var grunt.

Förr fångade man också "ringfisk". Benämningen hänför sig till fiskemetoden. I början av juni, när vädret var lugnt och varmt, kom fisken i stim in till land för att leka. Den kunde komma

i sådana mängder, att vattnet var som en enda bubblande massa. När det var lämpligt väder, gick karlarna alltid längs stränderna på pass. De hade *ring-neti* med, och fick de se, att fisken höll på att leka, var det bråttom att underrätta några andra, ty det behövdes mer än en man för att kunna ringa in fisken.

Kvinnor och barn gick i små grupper med strumpstickningen, pratade och hade roligt tillsammans, men de fick inte tala högt och föra oväsen, för då skrämde de bort fisken, hette det. De gamla som var med talade om hur det var förr i tiden, hur fisken kunde komma in till land så gott som dagligen. Före höbärgningen var det en lugn tid, arbetet på åkern var klart och man gick liksom och hade semester. En man vadade sakta och ljudlöst med nätet ut i vattnet, andra följde tätt efter, också med nät. När fiskstimmet var inringat, skyndade kvinnor och barn till.

Så låg då fisken i en hög på land. Alla som varit med i fångsten satte sig i en ring på marken och fångsten fördelades i lika stora högar. Den som hade nät fick två delar, likaså den som hade hittat stimmet. De övriga fick en del var.

Jag minns sommaren 1917. Estland var ockuperat av tyskarna, några tyskar var också inkvarterade på Rågöarna. De skulle se till, att all fisk som fångades såldes på ett bestämt ställe, fiskaren fick knappt ta hem så mycket han själv ville ha. Denna sommar hade en bonde sett "ringfisk" som lekte intill stranden men ensam hade han ingenting kunnat göra. Därefter var många ute och spanade, männen vankade av och an längs stränderna med ringnät i en säck på ryggen. Kvinnor och barn höll sig på avstånd men de höll utkik efter männen. Man gick i små grupper med strumpstickningen, satt på någon kulle och väntade. De äldre kvinnorna berättade om hur det var förr i tiden, när fisken kom, man skämtade och mådde bra.

En dag fick vi se, att några män började vada ut i sjön vid stranden under Söderängen. Nu förstod vi att fisken var där. Glada skyndade vi

Ryssjor och mjårdar iord-
ningställdes tidigt på våren.

närmare. Jag var bara sju år då och jag minns att jag hade en hiskelig hosta. Därför blev jag tillsagd att stanna längre bort ty jag kunde skrämma fisken. Jag lade mig i gräset vid en gångstig och höll munnen nära marken, så snart hostattackerna kom. Jag låg och tittade på, hur karlarna vadade ut i sjön tysta som skuggor. Inte ett plask eller en viskning hördes. Kvinnorna höll sig ännu på land, och flera människor skyndade till. Jag låg och undrade, när jag kunde gå till de andra, jag var så nyfiken att jag kunde spricka.

Just när några kvinnor gick förbi mig, började hostan igen. Den äldsta som gick sist bar glasögon. Hon såg inte bra, men hon hörde mina hostningar bredvid sig. Då lyfte hon på sina glasögon och tittade på mig som på ett spöke. Sedan hötte hon med fingret och sade "tyst", man fick inte skrämja bort ringfisken. Och hon såg arg ut. Jag sprang hem det fortaste jag kunde, inte en människa syntes till i byn. Mot kvällen kom mina föräldrar och syskon hem och började rensa fisken. Då frågade de var jag hade varit, alla andra barn hade varit där och fått sin del, en mor bar sin son på armen, och även han fick sin del som alla andra. Jag hostade ju så mycket, och man skulle ju vara så tyst, försvarade jag mig. Dumma barn, sade min mor, man behöver ju inte vara tyst hela tiden utan endast så länge de ringar in fisken. Då förstod jag det hela och blev så besviken att jag sprang därifrån utan närmare förklaring, lutade mig mot ledet och lät tårarna droppa ned på en flat sten. En tysk soldat som var inkvarterad hemma hos oss kom in genom grinden. Han stannade, tittade medlid- samt på mig och tog upp två torkade plommon ur fickan och gav mig till tröst. Nu var alla sorger och bekymmer som bortblåsta. Jag sprang och visade de andra vad jag fått.

Den gången hade det varit så bra fångst, att alla var tillfreds. Tyskarna fick sin del, och en tolk från Baltischport, som råkade vara med, fick också en del. Jag tror, att detta var sista gången som ringfisken lät sig fångas; sen försvann den helt och hållet från dessa lekplatser.

Till de tidiga vårarbetena hörde *stamp-talka*. Först och främst skulle allt tyg (*vadmal*), som vävts under vintermånaderna beredas (*stampas*), så också alla vantar och strumpor. Därför ordnade man med *stamp-talka*. Man bjöd släkt, gran- nar och vänner, mest ungdomar, och lade hela väven jämte strumpor och vantar i ett stort kar med hett lutvatten. Karet ställdes mitt på golvet i stugan, och så kunde arbetet börja. Var och en hade sin stång (*stämpel*), som man stötte i karet med. Det kunde vara åtta-tio personer som rörde sig runt karet. Det stänkte vatten runt omkring, och man gjorde sitt bästa för att blöta ned varandra. Till sist var alla genomblöta, åtmin- stone framtill. Ölkappen gick laget runt, och det var stoj och skratt, och vattnet på golvet började bilda små bäckar. När tyget var lagom, rul- lade man hela väven riktigt hårt kring en rulle och lade den sedan i ugnen som eldats till en pas- sande temperatur. Efter ett dygn eller så var väven torr.

Med strumpor och sockor arbetade man lite längre. Så tog man även upp dem och valkade dem lite och sköljde dem — liksom väven — samt hängde dem på tork. När arbetet var avslutat, skurades golvet. Därefter togs halm in och bred- des ut. Sedan blev det mat och dryck och sitt- lekar och allt vad man nu kunde hitta på. Det viktigaste var att man hade roligt, när arbetet var avslutat för dagen.

Ibland utförde man två arbeten på samma dag. Man hade även inbjudit ett annat arbetslag, som

Fåren var ett karakteristiskt inslag i den bild man fick av Rågöarna.

sågade och högg upp veden som körts hem på vintern.

Sant-Irjasdain, den 23 april, eller dagarna efter började *somar-män* och *somar-menskier*, tjänstefolket som var anställda för sommaren, att komma till gårdarna. De flesta kom från Rickul och Nuckö, på senare tid även från Ormsö. Då blev det många unga på gårdarna, lördagskvällarnas dans började ute i det gröna, dragspelets låtar hördes vida omkring i lugna nätter, och man dansade och sjöng ibland ända till gryningen. När man slutligen vandrade hem på dagglänsande stigar, hade fåglarna för länge sedan vaknat och kornknarren stämt in i lärkornas yrvakna drill. Detta var strax efter första världskriget, när skiftet inte ännu var genomfört och tjänstefolkets löner små. I början av trettioalet, när jorden skiftades och tjänstefolkets löner blev högre, redde sig de flesta bönderna utan sommarhjälp.

Förr hade man plöjt med oxar men nu försvann oxarna, hästarna övertog deras arbete. Förr hade man inte lagt an på boskapsskötsel, man hade mjölk och smör till hushållet men till salu blev det just ingenting. Sedan ändrades bilden och den lilla staden Baltischport översvämmades av Rågö-böndernas smör och priset blev krent. En gång när kunderna inte ville betala skäligt pris för smöret, lär en Odensholmsbo ha yttrat: *Om ja änt får pris, så fotn e bitta.*

Höbärgningen började förr i tiden alltid med att man gick till Stormossen för att slå. Rågöborna hade en gång i tiden fått sig tilldelad mossjord på fastlandet och dit för man varje år för att bärga hö. Avfärden var alltid på en söndag. Redskapen hade man ställt i ordning redan dagen innan, man hade lindat tygremсор om liarna och buntat ihop redskapen, var mans för sig, för att det skulle vara lättare att bära dem den långa väg man hade att gå. Endast husmor stannade hemma

för att sköta småbarn och djur. Också båtarna hade man ställt i ordning innan. Det gällde hela öns eller rättare bägge öarnas avresa. Alla reste kanske dock inte på samma söndag, en del kunde komma en vecka senare.

Man placerade liarna och matsäckarna i fören, och så seglade man ut. Sundet mellan öarna och fastlandet är en halvmil brett. För det mesta landade man på Petsskaten, ett näs på fastlandet. Envar tog sedan sina redskap och matsäcken för veckan på ryggen, och den långa vandringen började. Rågöbon var inte van att gå så långa sträckor, eftersom öarna var så små. När man gått ungefär en halvmil, kom man till byn Vilivalla. Där fanns tidigare intill vägen en krog, *Nikrogin*. Där gjordes ett uppehåll, och karlarna gick in för att ta sig en styrketår. Ungdomarna i trakten samlades ofta vid krogen med sina instrument, drommpipa eller fiol och senare ett- eller tvåradigt dragspel. De unga tog sig en svängom med varandra, och så blev man uppiggad för resten av vägen. En gammal man sade en gång, när instrumenten var på tal: *Förr i galtin tå vi gick opp åt Stormosen, så bruka di späl opa bulispäl* (bälgspel) *i Nikrogin. Som stor salembeker var däj. Tår var svinskri ljud å fårbrüki ljud iti däj, skoa neh* (se nu) *harmonika som di häva!*

När man då äntligen var framme långt på eftermiddagen, var det skönt att bli av med sin börda. Efter lite vila och mat satte man i gång med att slå för att få gräs till en koja. Man band ihop några störrar, högg kvistar till ett tak och täckte väggar och tak med gräs. Kojan skulle vara färdig till natten. Till de unga som var med första gången sade man, att de skulle gå och mjölka *mosa-kudda, mosskon*. Det betydde att de skulle söka upp vattenhållet, där man tog dricksvatten. Källan var naturligtvis igenvuxen sedan förra året. Nu skar man upp torvan med en kniv och

*Ljusa öppna lövängar förekom
på några ställen på Rågöarna.*

Liarna slipas till slåttern.

Karakteristiskt strandparti ut
mot Finska viken.

sökte sedan reda på en yvig enbuske, som lades över vattenhållet och fick tjänstgöra som filter. Några påstod, att vattnet smakade sötaktigt och var bättre än därhemma i brunnen.

När det mörknade, kröp man till kojs, blev myggen för närgången rökte männen pipa. Man sov gott ute i det fria och steg upp efter solens uppgång. Man hade med sig två par strumpor. Jorden var våt och man var blöt om fötterna hela dagen. På kvällen bytte man till torra strumpor. Alla sov om natten med strumporna på.

Ena dagen slog man och den andra räfsade man. Gräset torkade fort, därför att man slog två års växt på en gång. Höet bars ihop till *stack-stäli* med en vidja, en *vidi-fam*, på ryggen — det var karlarnas göra — och sedan gjorde man en höstack, som fick stå till vintern, tills isen började bära häst och lass.

Man förvarade en tunna julöl till denna vinterfärd. Då mosshöet skulle köras hem, steg man upp vid första hanegället — det var på den tiden då man ännu inte hade klocka. Småningom började ekipagen komma ut genom grindarna och samlas, tills det blev en lång rad av hästar och slädar. Färden gick över isen på sundet till fastlandet, där man kunde färdas på uppkörda vägar och hade lä av skogen. Även kvinnor var med på denna färd, om det behövdes. Många kvinnor tänkte med bitterhet på dessa resor. De hade ju inga benkläder eller långbyxor. Bred-

vid vägen låg snön djup. Ofta blev de långa, grova yllekjolarna våta av pulsandet i snön, sen frös de till is och skavde på knän och lår, som blev både röda och blå, strumporna räckte ju endast till knäna. I Storbyn på Stora Rågö gick de hemmavarande då och då till *Mokid grind* för att se, om inte *mosa-lassina* började skymta. Då skulle ölet vara varmt och köttsoipan med mycket rökt fårkött i stå framdukad. Man rostade också bröd på spisen och bröt i bitar, som sedan blöttes upp i ölet. Därav fick ölet en god smak.

På försommaren kom *eng-talka*. Förberedelserna var många, innan slåttern i Söderängen började. Först och främst skulle öns alla bönder kallas till stämman och en dag för *talka* fastslås. Detta blev alltid en måndag. Lördagen innan slog man på ängen med den egna familjen, så att gräset hann torka litet över söndagen. Råkade det vara så lyckligt, att man slutade slåttern på talkdagen, hade man torrt hö att räfsa på tisdagen. Ölet bryggdes i god tid. Man drog not efter flundra, så att man kunde både torka och röka, men mest åt man salt flundra och ringfisk under hötiden. Det kokades även mycket fläsk och fårkött färdigt och äts sedan kallt.

På söndagen kom mycket folk till Stora Rågö, mest ungdomar från Baltischport, Lilla Rågö, Korkis och Vippal. Många kom för att roa sig, andra stannade kvar och var med i *eng-talka* på måndagen. Ungdomarna hade dragspel med, och det blev dans på kvällen i någon grön backe.

Glada Rågö-ungdomar i sina byggedräkter.

Hembygdmuseet IPP.

En gammal rågåbo har fått besök av en frågvis Sverige-svensk.

Dansen var nog det viktigaste för ungdomen, då lärde man känna även ungdomar utifrån. Fast man hade så roligt, måste man ändå gå hem ganska tidigt, eftersom en arbetsam dag förestod. Men det blev si och så med sömnen. Flickorna sov förr i tiden i *husi*, visthuset, och en sådan natt, när det var så mycket pojkar ute, var det alltid en del som gick omkring och ville prata bort en stund. För det mesta fick de stå utanför och prata, men sömnen var ändå förstörd för flickorna. En del pojkestreck kunde också göras vid sådana tillfällen. Alla främmande som var med sov i det färska, doftande höet. När de somnat, kunde några pojkar smyga in och ställa till. Någon kunde på morgonen hitta en sten i jackärmen, den var inlagd så, att det var svårt att få ut den för en som inte kunde knepet. Några hade kanske blivit hopsydda, andra kunde inte hitta sina ytterkläder, någon hade fått sin hatt genomblött. En gång hade några flickor slagit sig ihop och gömt sig i höet på ett stugloft. Alla fönster och dörrar stängdes ordentligt inifrån. Men de fick inte vara i fred så länge, pojkarna hade märkt, att de inte var hemma, och därför satte de i gång med ett intensivt sökande. De förstod snart, var flickorna fanns men kunde inte komma upp och se efter utan stega. När de fått tag i en stega och lyckats resa den samt lirkat upp gavelluckan möttes de av en höbinge. Ett fönster öppnades då inifrån, och pojkarna lade benen på ryggen. När de vågade sig tillbaka, var stegen borta. Då blev det att leta fram en annan stega. När de rest den, öppnades

fönstret åter, och de sprang. När de kom igen var även den stegen borta och då gav de upp. Flickorna på loftet fick då sova ostört resten av natten. En äldre kvinna, som sov i ett rum intill, hade sett vad som försiggick och dragit in stegen, genom fönstret så snart pojkarna sprungit.

Man steg upp tidigt på morgonen, tog *grut-bita*, en matbit och begav sig till ängen med de nyslipade liarna, *skino-ämer*, *kveti-bitta*, ölflaskor och *skengbär*, svagare öl. Det var en trettiosex gårdar på Stora Rågåbo, och alla hade *talk* på samma dag. Alla människor hade bättre kläder den dagen, kvinnornas blusar var vita och gula, färgerna tävlade med ängens blommor som föll för lien. Bönderna hade brått med att sätta upp råstänger och se till att gränserna blev raka och kom på rätt ställe. En grupp slog här, en annan där. Ibland stämde någon upp en visstump, stämningen kunde vara hög i arbetslagen. Man åt ute på ängen och sov en liten stund efter maten. Så fortsatte arbetet igen med liv och lust.

Oenighet kunde uppstå någon gång, men det var sällan. Det hände med en gammal gubbe som redan hade givit bort sin gård. När de andra gick till Söderängen för att slå, tog även gubben sin lie och började slå på sina forna ängar. När den nye bonden fick se detta gick han mot gubben med höjd lie och hotade att slå ihjäl honom, ty han var en mycket häftig man. Gubben, som var ovanligt långsam i sina rörelser, lyfte också sin lie högt över huvudet och sade långsamt: *Hlå tö först så hlår ja bakit*, slå du först, så slår jag

Rast i gröngräset på Söderängen.

sen. Men eftersom ingen ville slå först, blev det inget slagsmål. Den nye bonden skakade på huvudet, tog lien på axeln och gick därifrån, medan gubben slog vidare som om ingenting hänt.

På kvällen tog ungdomarna en svängom igen, innan de som var långväga ifrån seglade hem till sitt.

1931 var sista gången som man hade *eng-talk*. Sedan var skiftet genomfört och *eng-talka* ett minne blott. Höslåttern på Stormossen blev redan efter första världskriget bortlagd, också den var bara ett minne. Allt det gamla försvann, och det nya som kom i stället var inte alla gånger så roligt — men tidens hjul rullar vidare.

Foto Per Söderbäck.

Teckning förf.

Edvin Lagman

LARS LÖVBERG — svenskbybo

ANMÄLAN

Ukrainas stäpp, vid som den ryska själen och utan gräns som nordbons ständiga längtan bort, är en av de faktorer, som modellerat fram svenskbybons kynne. En annan är förankringen i det förgångna, i dess trotsiga, envetna grepp om den personliga integriteten, som ständigt hotar att glida undan. En tredje är kollektivet, bygemenskapen, med dess osynliga murar mot yttervärlden, och den därtill hörande jorden, där byns levande och döda har sitt viste. Bonde och filosof, barn och visman, så uppfattar man genom Jan Utas' böcker svenskbybon, den jordbundne och fjärrtrånande.

Ett är klart: människor med svenskbybons bakgrund och läggning kan inte räknas till dem som godtar tillvaron och friktionslöst anpassar sig till givna situationer. *Lars Lövberg, svenskbybo*, Jan Utas' senaste bok, klargör detta med inträngande skärpa. Lars Lövberg går där genom sitt livs stora, säregna händelser full av skepsis, hungrig på livet, trött på livet, sökande gemenskap och isolerande sig själv. Inte är han väl alltigenom typisk svenskbybo, han har tidlösa drag, som röjer släktskap med Hamlet — attityden "o, kunde detta alltför fasta kött" finns där — men han har haft sina rötter i svenskbyjorden, och den process, som upp-ryckningen av dessa rötter var, har påverkat honom liksom den har påverkat de andra byborna. Utan rötter är man rotlös.

Tar man i första hand fasta på Lars Lövb-
bergs

person, så får man lära känna och följa en särpräglad människa under en följd av år, som i olika etapper från grunden omgestaltar hans liv. Vi upplever hans reaktioner inför de situationer han ställs inför, vi sätter dessa reaktioner i förbindelse med hans läggning, hans uppväxtmiljö och de stora och små händelser, mot vilka hans barndoms- och ungdomsår avtecknar sig. Han citerar sin Fröding och sin Runeberg där han bökar i stäppjorden, han är medveten om sin begåvning men mäter den inte med måttstock — han har ju ingen sådan — han känner ett behov av att få mera än byskolläraren kan ge. Så hamnar han i Petersburg och upplever där en ny människotyp, den typ som för hundratal år sedan sökte trampa hans förfäder under sina fötter. Denna människotyp har också svenska representanter. Kanske anade Lars Lövberg, att han skulle möta den igen, om än i lite annan utstyrel.

Lars Lövberg lider av samma längtan till Sverige som de andra byborna, en längtan vars ordalydelse verkar så sliten men vars innebörd är så plågsamt djup. Denna längtan förefaller att vara det enda som hos honom utlöst ett helhjärtat engagemang. Efter ankomsten till Sverige är ju detta engagemang borta, men Lars ser sig med förväntan omkring bland de nya människor han möter. Han har beundran till övers för en eller annan, men besvikelse — och kanske ett litet outtalat förakt — för andra, främst dem som vet bättre än han fastän de inte varit med och sett det som hänt. Och sådana är det gott om — tyckarnas självsäkra garde möter Lars Lövberg i Sverige. I detta sammanhang får vi ypperliga replikskiften, som kryddar den genom hela boken starka replikföringen.

Lars möter också de nya "godsherrarna", en annan sorts människor än byborna och han själv, klassmänniskor, självupptagna, enkelspåriga. Hans väg leder emellertid snart bort från dem, dock inte dit han syftat — högre skolor, universitet — utan till ett torp på Gotland, där han framlever år av otillfredsställdhet och dödstankar, medan klyftan i hans familjeliv breddas och fördjupas. Slutligen sitter han ensam och känner, hur vraket efter den förlista "Hansa" suger. Men han hamnar inte där, han ger sig inte åt döden, dock inte heller åt livet, vingklippt monterar han år efter år vingar åt andra i en flygplansfabrik.

Lars Lövgren förtvinar som en ört ryckt ur sin groningsgrund. Men skulle han inte ha förtvinat fortare, om han blivit tvungen att stanna i sin groningsgrund? Säkert.

Historien om Lars Lövberg utspelas mot bak-

Forts. fr. sid. 6

och *k* bero på estnisk förebild; säkert är det inte. Avsaknaden av grav accent har man också velat tolka som en följd av estnisk influens, men vissa omständigheter talar för att grav accent aldrig funnits eller endast varit svagt företrädd i estlandssvenska dialekter. Ålands gamla svenska dialekter saknar ju också grav accent, medan nyländska dialekter, som säkert är av yngre datum, har sådan accent i avtagande omfattning från väster mot öster. Det ser ut som om den grava accenten skulle ha spritts till Nyland från Sverige liksom en del andra nyheter. Före mellersta Nyland har denna novation ebbat ut. Till det isolerade Estland har den inte nått.

Särförhållanden i de estlandssvenska dialekterna som man i förstone har velat söka estniska förebilder till återfinnes så gott som genomgående i andra svenska dialekter, särskilt de nyländska, vilka med avseende på såväl ljudförhållanden som ordförråd står de estlandssvenska mycket nära.

grunden av de stora omvälvningarna i Ryssland, svenskbybornas uppbrott från byn och deras omplantering i Sverige. Byn, stäppen, akaciorna, Dnjepr, förläggningar i Småland, bondgårdar och gods i Östergötland, torpstugor på Gotland — det är kontrastrika miljöer som får utgöra ramen kring händelserna. Mötet med det efterlängtrade Sverige blir naturligtvis inte så som man drömt sig det. Visst var det översvallande först. Men vardagsverkligheten kom i många olika gestalter och med många olika drag: kallsinnighet, ovilja, illvilja. Krisen på arbetsmarknaden gjorde svenskbybornas armar överflödiga, nykomlingarna tog brödet för andra. Och varför hade man lämnat "arbetarlandet", "landet där folket självt hade fått makten?"

Men visst hade den stora omställningsprocessen också sina ljusa sidor, även om de inte kom Lars Lövberg till del i så rikt mått. Det fanns de, som hittade den rätta vägen till livet i det nya landet, och dessa var inte så få. En del drog också vidare över havet, drivna av sin uppbrottslust, några återvände till stäppen.

Lars Lövbergs fränder i Estland kom ett och ett halvt årtionde senare. Deras inpassning i det svenska samhället skedde i tysthet. Tiderna var också andra, i flera avseenden gynnsammare. Men ack, så mycket man känner igen av problemen och stämningarna, människorna och attityderna!

Boken är rappt skriven. Utas är en god resonnör, fängslande i sin skepticism. Bakgrunden till Lars Lövbergs öden är historisk och den tecknas i levande och bjärta färger. Det är förvånande, att svensk förlagsverksamhet inte ställt sig bakom denna bok, som har både litterärt och dokumentariskt värde.

Jan Utas, *Lars Lövberg, svenskbybo.*
Häft. kr 22: —. Förf. och Seelig & Co
AB i distribution.

Korta notiser

Lars-Erik Broman har avlagt gymnaseingenjörsexamen den 11 maj 1965 vid Tekniska gymnasiet II i Stockholm.

Stig Törnblom har avlagt studentexamen på allmänna linjens sociala gren den 27 april 1965 vid Högre Allmänna Läroverket i Brännkyrka.

Aune Mihkelson har avlagt studentexamen på latinlinjen den 12 maj 1965 vid Mörby Läroverk, Danderyd.

Marianne Klaman har avlagt studentexamen på reallinjen, matematiska grenen, den 24 april 1965 vid Högre Allmänna Läroverket i Enskede.

Den 19 april i år avled professor Paul Johansen i Hamburg. En minnesruna över honom inflyter i nästa nummer av Kustbon.

I nästa nummer kommer dessutom en uppsats av August Stenberg om Rickul herrgård samt anmälan av Svio-Estonica XVII.

August Stenberg

BETRAKTELSE över det som var

Så tänk då på din Skapare i din ungdomstid, förrän de onda dagarna komma och de år nalkas, om vilka du skall säga: "Jag finner icke behag i dem."
Pred. 12:1.

Nu i dessa dagar har tjugutva år förrunnit, sedan de första bland våra landsmän måste fly från sina anhöriga och sina hem. För mig själv blir det i augusti tjuogoett år, men minnena från hemtrakten står ännu så tydliga för min inre syn. Många av dem, som hade vuxit upp i de gamla svenska byarna i Estland, har nu gått till vila. Deras röster har tystnat, men minnena står kvar.

Ofta har i det land, där vi nu bor, mina tankar vandrat hem till den gamla bygden. Jag kommer ihåg när jag besökte Ormsö på andliga möten vinter och sommar. Det var som många ormsöbor uttryckte sig: "Det är bröllopsdagar". På söndagsmorgnarna gick vi klockan sex till bönehusen för att hålla bönestund. Av dem som då var med är många tysta och begravda. Nu vill jag fråga er som ännu minns och er som är födda här: Skulle ni inte vilja uppleva en så underbar tid som de gamla fick uppleva? Jo! Då gäller det att göra så, som bibelordet här ovan säger: Så tänk då på din Skapare! Vår tid manar till många tankar, men det högsta och bästa är att tänka på Jesus vår Frälsare. Jag skulle åter vilja se en sådan stor skara, som därhemma samlades i bönehusen, spelande och sjungande och lovande Gud för den underbara frälsning som finns i Jesus Kristus.

Alla ni äldre från Rickul, Nuckö, Ormsö och de andra bygderna, talen om för detta uppväxande unga släkte, hur det var, att de må få veta, hur ni hade det på andra sidan Östersjön, huru lyckliga de frälsta då voro, hur de sjöngo:

*Fattig men dock rik är en Kristi brud,
fattig på allt gott, rik i Jesus blott.*

Det finns intet annat, som är så värt att minnas och omtala, som denna oförgängliga skatten, förvarad i himmelen åt dem, som hava Jesus kär. Jag önskar, att alla Kustbons läsare kunde ha en blick på Jesus.

*En blick på den korsfäste livet dig ger.
Ja, just nu där är liv ock för dig.*

Hyllning

Svenska Odlingens Vänners hedersledamot Adam Heldring blev på sin 95-årsdag den 1 maj varmt hyllad och ihågkommen.

Under sin mer än 20-åriga vistelse i Sverige har herr Heldring bott på estlandssvenskarnas pensionärshem Kustbohemmet, Ramsö, alldeles i närheten av sin dotter fru Sigrid Abrahamsson.

Tidigt på morgonen uppväktades han av Kustbohemmets personal med kaffe på säng, sång och musik.

Med båten från Stockholm anlände släktingar och vänner. I en syskonskara på tio är herr Heldring en av de fyra, som nu finns kvar. Två av hans systrar, båda över 80 år, var med bland gratulanterna. En bror, som är över 90 år och bosatt i Stockholm, kunde tyvärr inte delta i dagens fest.

På Kustbohemmet samlades man till gudstjänst kl. 11. Alla 15 pensionärer var närvarande. Efter som Adam Heldring varit kyrkvaktmästare i Svensk-Finska S:t Mikaelsförsamlingen i Reval under en lång följd av år, föll det sig helt naturligt, att predikan hölls av f. d. kyrkoherden i nämnda församling, teol. dr Ivar Poëll, som numera är komminister i Frösunda församling. Efter gudstjänsten framförde han f. d. församlingsbors och vänners lyckönskan. Likaså hyllade han Adam Heldring å Svenska Odlingens Vänners vägnar och framförde föreningens hälsning och varma tack för hängivet arbete, bl. a. för den tid, då han skötte tidningen Kustbons distribution. Blommor överlämnades från S.O.V. och från f. d. församlingsbor samt från släkt och vänner. Den glada, humoristiska och vitala herr Heldring uttryckte sina känslor ungefär så här: "Så går åren. Man blir äldre och äldre, 90, 95 . . . och snart är man 100." Och så log han så varmt. Denna spänst är få människor förunnad vid den åldern.

Kustbohemmet bjöd menigheten på ett rikt kaffebord, och senare på dagen samlades man hos dottern Sigrid med make till middag. Vid detta

Carl Mothander död

Major Mothander, den för alla estlandssvenskar välkände organisatören och berättaren, är död. Han avled i Stockholm vid 79 års ålder den 29 april i år.

Carl Mothander var född i Stockholm. Han fick officersutbildning i Sverige, verkade några år som journalist i Tyskland och anslöt sig vid finska frihetskrigets utbrott till den svenska frivilligkåren. Han fick av Mannerheim i uppdrag att sätta upp den sjukvårdsorganisation, som utvecklades till Första finska sjukvårdsbataljonen.

Efter kriget flyttade han till Estland, där han gifte sig med en baltisk-tysk adelsdam Benita Wrangel och bosatte sig på godset Tois (Tohisoo) utanför Reval. Han kom redan under mellankrigstiden i kontakt med estlandssvenskarna, främst genom bekantskapen med estlandssvenskarnas ledande män i Reval.

När de svåra åren stundade, lyckades major Mothander tillsammans med sin hustru återvända till Sverige. De hade då förlorat sin egendom i Estland. Mothander kom emellertid tillbaka till Estland. Tack vare sina stora diplomatiska talanger hade han fått till stånd en hjälpsändning från Sverige till svenskarna i Estland och lyckades tillsammans med andra rikssvenskar i bemärkt ställning utverka tillstånd att företaga resor till svenskbygderna mitt under den tyska ockupationen. Mothander var energisk, djärv och uppslagsrik och rörde sig förbluffande ledigt bland alla dessa nazistkoryféer, som alltid måste tagas med list, lämpor och en portion fräckhet. Hans insatser ligger också bakom de första transportererna av sjuka och åldringar från Estland till Sverige.

Sina upplevelser under mellankrigstiden och under de skickensediga år, då Estland härjades och estlandssvenskarna flyttade till Sverige, har Carl Mothander på sitt journalistiskt lediga sätt skildrat i böckerna *Baroner, bönder och bolsjevik* i Estland samt *Svenske kungens vita skepp*. Dessa båda böcker har anmälts i tidigare årgångar av Kustbon. Särskilt den senare, vars titel syftar

senare tillfälle framförde red. Allan Ingelson sin hyllning i toner.

Naturen hyllade åldringen med vitsippor, blåsippor, vårlök och violer. Det var en märkesdag, som man minns. Det var inte bara Adam Heldrings stora dag. Det var en estlandssvensk samlingsdag, där det bästa från gamla tider kom fram: vördnad för de gamla, vördnad för allt fäderneärvt, samhörighetskänslan, det gamla språket och glädjen över att få leva i frihet. Det kändes upplyftande och vackert med denna hyllning.

G. S.

på det fartyg estlandssvenskarna väntade från Sverige, fångar oss — främst genom sitt ämne men också genom sin starkt personligt färgade, flyhänta framställning.

Estlandssvenskarna stannar i tacksamhet inför Carl Mothanders gärning. Det var till stor del tack vare honom, som vår kontakt med yttervärlden åter kom till stånd, då vår folkgrupp liksom mången gång tidigare under svåra tider blivit isolerad, och det var tack vare honom som transportererna till räddningen på svenska sidan av Östersjön började.

E. L.

Min älskade Maka
vår kära Faster

Katarina Pihl

— f. Söderkvist —
* 26/3 1907
† 24/3 1965

Djupt sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och vänner.

BERTIL

Inga-Maj och Bert
Hilding och Marianne
Anders och Maria
Övriga syskonbarn

Flitigt har Du alltid strävat
och för mödor aldrig bävat
tills Du inte kunde mer.
Aldrig skola vi väl glömma
vad Du gjort i gången tid.
Tack för all den omsorg ömma,
Tack Du kära, sov i frid.

FAMILJENYTT

Vigda

I Solna kyrka vigdes den 19 mars 1965 Arne Ahlkvist och Kerstin Skill.

Döda

Fröken Olga Beckman, född den 10 mars 1897 i Vippal, avliden.

Bent Edvard Benström, född den 17 dec. 1892 i Vippal, avliden.

Änkefru Agneta Blomman, född Norrman den 25 sept. 1879 på Ormsö, avled den 25 april 1965 i Uppsala.

Johannes Fagerström, född den 5 april 1896 i Vippal, avliden.

Änkefru Tio Grönberg, född Tanseri den 18 juli 1879 på Nuckö, avled den 4 febr. 1965 i Stockholm.

Alexander Hallman, född den 8 april 1901 i Neve, avliden.

Änkefru Alma Lovisa Luther, född Matson den 21 juni 1880 på Nargö, avled år 1956.

Fru Magdalena Lönnlund, född Hollingers den 18 okt. 1887 på Runö, avled den 14 mars 1965 på Lidingö.

Fröken Elin Adelina Matson, född den 13 jan. 1885 på Nargö, avliden.

Änkefru Anna Norrman, född Maripuu den 9 sept. 1880, Runö, avliden.

Lars Nyblom, född den 31 mars 1884, Ormsö, avled den 13 maj 1965 i Bromma.

Johan Nyholm, född den 22 april 1883 på Ormsö, avled den 19 april 1965 i Stockholm.

Ervin Roos, född den 13 sept. 1908 i Dorpat, avled i juni 1962 i Lund.

Fröken Lovisa Wiksten, född den 29 aug. 1886 på Nuckö, avled den 10 mars 1965 i Stockholm.

Fru Valborg Lovisa Österman, född Haggarsson den 23 dec. 1911 på Runö, avled den 17 nov. 1964 på Singö.

Vår kära lilla Mamma
och Mormor

Pauline Tegelberg

f. 5 mars 1897
insomnade stilla i dag. Sörjd och saknad av oss,
syskon, övrig släkt och många vänner.
Hägersten den 23 mars 1965.

ELLEN och ERIK
INGRID och GÖSTA
Barnbarnen

När far gick bort
så ensam blev Din strid,
Nu, lilla mor, har även Du fått frid.
Ni kära två, som trofast delat livets öden,
i gravens ro förenade i döden.
Vila i Frid

Min käre Make
Vår Far och Farfar

Johannes Österman

* 23/2 1892
har lämnat oss. Djupt sörjd och saknad av mig,
barn, syskon samt övrig släkt och vänner.
Rotebro 5/3 1965.

JULIA

Barn och barnbarn

Ett strävsamt liv har slocknat ut
En sliten hand har domnat
Din arbetsdag har nått sitt slut
Ditt trötta huvud somnat.

Vår käre Far,
Farfar och Morfar

Kristian Heyman

Född 5/3 1881 i Rickul
insomnade på Rosenlunds vårdhem den 6/1 1965.

Djupt sörjd och saknad av

BARNEN **Barnbarnen**

Övrig släkt och vänner.

Aldrig komma vi att glömma
vad Du gjort i gången tid.
Tack för all Din omsorg ömma,
Tack Du kära, sov i Frid!

Min käre Make
Vår Far, Morfar och Farfar

Leander Ludvig Rosen

* 19 aug. 1893 på Nargö, Estland
insomnade stilla i dag, sörjd och saknad av oss,
syster, släkt och vänner.

Tierp den 7 mars 1965.

OLGA

Miralda och Hugo
Anna och Arno
Alvar och Siv
Barnbarnen

Älskad. Saknad.
Vila i Frid

Fru

Olga Ihrman

— född Ambros —

* 4 juni 1899

† 1 mars 1965

har lämnat oss för alltid
i djupaste sorg och saknad.

SYSKON

Syskonbarn

Släkt och många vänner.

Flitig så länge krafterna räckte,
Fridsam och nöjd när Du levde Din tid,
Somnat när allmakten livslågan släckte,
Ljust är Ditt minne, sov nu i frid.

Min käre Make

Evald Fredrik Rosen

född den 19/11 1886 på Nargö, Estland
död den 1/4 1965 i Östhammar

Djupt sörjd och saknad av

AGATHE

Syster, släkt och vänner

Tack för vad Du givit
Tack för vad Du var
Tack för ljusa minnet
Som Du lämnat kvar.

Änkefru

Lena Kildjer

— född Stahl —

* 4 december 1887 i Rickul

† 3 mars 1965 i Helsingfors

Sörjd och saknad av

SYSKON

Övrig släkt och vänner.

Blott en dag, ett ögonblick i sänder,
o, vad tröst, evad som kommer på!
Allting vilar i min Faders händer,
skulle jag som barn väl ängslas då!

Vår kära Syster

Agneta Sträng

* 13/8 1890

† 23/3 1965

insomnade lugnt och stilla efter långvarig sjuk-
dom. Djupt sörjd och saknad av oss, övrig släkt
och många vänner.

MARIA

KATARINA

Syskonbarnen

Sakta kom döden
den kom som en vän
Han tog Dig vid handen
Han förde Dig hem.

Bemärkelsedagar

95 år

Gustav Blee, f. den 28 aug. 1870, Nuckö

90 år

Katarina Liljeros, f. Salin den 13 sept. 1875, Ormsö
Maria Berggren, f. Hörnström den 29 sept. 1875, Ormsö

85 år

Maria Rosenborg, f. den 25 juli 1880, Rågöarna
Hans Salin, f. den 18 aug. 1880, Ormsö
Maria Appelblom, f. Kornblom den 12 sept. 1880, Ormsö
Kristian Vesterbom, f. den 20 sept. 1880, Rickul

80 år

Maria Jakobsson, f. Luks, den 5 juli 1885, Rickul
Julie Piik, f. Thomsson den 6 juli 1885, Vippal
Agneta Notman, f. Fält den 3 aug. 1885, Ormsö
Herda Luice Margareta Andersen, f. Lindeberg den 5 aug. 1885, Reval
Else Treugut f. von Schwartz den 6 aug. 1885, Baltischport
Johan Lilja, f. den 7 aug. 1885, Ormsö
Katarina Lindkvist, f. Lindkvist den 14 aug. 1885, Ormsö
Mina Simonsson, f. Österman den 25 aug. 1885, Nuckö
Maria Murman, f. Grönman den 30 aug. 1885, Ormsö
Marta Natalia Dreiman, f. den 20 sept. 1885, Hapsal

75 år

Lovisa Brus, f. Grenfeldt den 3 juli 1890, Nuckö
Maria Hamberg, f. den 9 juli 1890, Rickul
Johan Hammerman, f. den 13 juli 1890, Ormsö
Lars Bäckman, f. den 18 juli 1890, Ormsö
Liisa Pihlasaar, f. den 26 juli 1890, Dagö
Johan Fällman, f. den 3 aug. 1890, Ormsö
Johannes Åkerblad, f. den 7 aug. 1890, Rickul
Elvine Saarnak, f. Luitsi den 10 aug. 1890, Hapsal
Willem Jöers, f. den 21 aug. 1890, Nuckö
Karin Augusta Freiberg, f. den 7 sept. 1890, Nargö
Dagmar Elvira Axelina Pettersson, f. den 20 sept. 1890, Reval
Agneta Majlund, f. Alström den 29 sept. 1890, Runö

70 år

Katarina Nyman, f. Fält den 1 juli 1895, Ormsö
Herman Grenfeldt, f. den 11 juli 1895, Rickul
Katarina Gärdström, f. Nordbäck den 17 juli 1895, Ormsö
Agneta Kivaremees, f. Söderblom den 23 juli 1895, Ormsö
Johannes Targama, f. den 5 aug. 1895, Vippal
Maria Blomberg, f. den 8 aug. 1895, Rickul
Katarina Bergström, f. Alström den 17 aug. 1895, Ormsö
Hilda Helene Erkas, f. den 23 aug. 1895, Odinsholm

Katarina Blomkvist, f. den 24 aug. 1895, Ormsö
Lars Ahlström, f. den 29 aug. 1895, Ormsö
Leopoldine Anette Kallaste, f. Rosen den 19 sept. 1895, Nargö
Herman Hamberg, f. den 20 sept. 1895, Rickul
Katarina Holm, f. Ahlblom den 20 sept. 1895, Ormsö

60 år

Karin Pöldroo, f. Boman den 3 juli 1905, Reval
Elfride Kungla, f. Söderman den 6 juli 1905, Vippal
Gertrud Lilja, f. Lindros den 11 juli 1905, Ormsö
Johannes Villman, f. den 11 juli 1905, Reval
Ingeborg Grave, f. Masing den 12 juli 1905, Reval
Gun Arula, f. den 14 juli 1905, Reval
Elvine Granback, f. Heldring den 21 juli 1905, Rickul
Axel Lundgren, f. den 28 juli 1905, Nuckö
Eduard Kuuskne, f. den 30 juli 1905, Reval
Bruno Jöers, f. den 4 aug. 1905, Rickul
Maria Gäddman, f. Storholm den 8 aug. 1905, Ormsö
Katarina Ahlström, f. Rönnberg den 9 aug. 1905, Ormsö
Johannes Mihlberg, f. den 14 aug. 1905, Rickul
Hans Kyrkslätt, f. den 15 aug. 1905, Ormsö
Helena Ellerbusk, f. Mass den 18 aug. 1905, Runö
Pauline Ive Kask, f. Ruhno den 22 aug. 1905, Reval
Mary Silver, f. Kalju den 25 aug. 1905, Baltischport
Oskar Klingberg, f. den 27 aug. 1905, Rågö
Evald Heinrich Pisa, f. den 28 aug. 1905, Dagö
August Küün, f. den 30 aug. 1905, Reval
Tomas Metsmaa, f. den 31 augusti 1905, Vippal
Alexander Kljavin, f. den 6 sept. 1905, Reval
Alexander Österman, f. den 6 sept. 1905, Rickul
Arnold Voldemar Laansoo, f. den 8 sept. 1905, Nuckö
Ida Alkvist, f. Oljum den 11 sept. 1905, Ormsö
Johanna Söderholm, f. den 15 sept. 1905, Nuckö
Anders Lindström, f. den 22 sept. 1905, Ormsö
Rosalie Renni, f. Palmkron den 28 sept. 1905, Vippal
Edgar Kimber, f. den 30 sept. 1905, Reval

50 år

Salme Bollman, f. den 7 juli 1915, Reval
Johan Åkerman, f. den 9 juli 1915, Ormsö
Valdemar Borrman, f. den 10 juli 1915, Rickul
Ellen Pelmas, f. Tomingas den 15 juli 1915, Reval
Viktor Kaiu, f. den 16 juli 1915, Reval
Lars Gärdström, f. den 24 juli 1915, Ormsö
Endel Vasur, f. den 24 juli 1915, Reval
Erik Werner Schönberg, f. den 28 juli 1915, Reval
Ellen Heldring, f. Stenman den 11 aug. 1915, Nuckö
Alexander Ahlberg, f. den 18 aug. 1915, Rickul
Hans Georg August Andersen, f. den 25 aug. 1915, Reval
Johanna Mihlberg, f. Jakobsson den 9 sept. 1915, Rickul
Elvine Jönsson, f. Nilsson den 14 sept. 1915, Rickul